

Justitieutskottets betänkande

1978/79:3

med anledning av motion om läkares och polismäns åligganden vid dödsfall i hemmet

Motionen

I motionen 1977/78:707 av Margareta Andrén (fp) och Björn Molin (fp) hemställs att riksdagen hos regeringen begär en översyn av de bestämmelser som gäller läkares och polisens åliggande i samband med dödsfall som inträffar på annan plats än sjukvårdsinrättning.

I motiveringen framhåller motionärerna att vid alla dödsfall intyg om dödsorsaken, s. k. dödsbevis, skall utfärdas av läkare samt att polisen i vissa fall är skyldig att medverka vid utredning av dödsorsak och anskaffande av dödsbevis. Enligt motionärerna synes det numera, åtminstone i Stockholmsområdet, vara vanligt att polis alltid tillkallas för att utreda dödsfall i hemmet. En sådan utredning upplevs enligt motionärerna av många människor som en stor psykisk påfrestning, särskilt om utredningen utförs av flera polismän som är uniformerade och använder sig av polisbil.

Då polis måste tillkallas borde det enligt motionärerna normalt vara tillräckligt med endast ett polisbefäl – i civila kläder – som till sin hjälp har t. ex. en jourhavande läkare.

Vissa bestämmelser

Bestämmelser om vissa åligganden vid dödsfall finns i 14 § kungörelsen (1963:540) om begravningsplatser och gravar m. m., den s. k. begravningskungörelsen. Regleringen innebär bl. a. följande.

Vid dödsfall som inträffar här i riket skall intyg av läkare om dödsorsak (dödsbevis) lämnas till pastorsämbetet i den församling där dödsfallet skall antecknas. Dödsbevis skall lämnas så snart det kan ske av sjukvårdsinrättning, om den avlidne vårdades på inrättningen vid dödsfallet. Om den döde i annat fall vårdats av läkare och denne efter undersökning av den döda kroppen kunnat konstatera den sannolika dödsorsaken och ej funnit anledning till antagande att döden orsakats av annan person och ej heller eljest funnit skäl föreligga för en fullständigare undersökning av den döda kroppen, skall dödsbevis lämnas av efterlevande make eller annan anhörig som sammanbott med den döde eller av annan anledning finns på platsen. I övriga fall skall dödsbevis lämnas av polismyndigheten i den ort där dödsfallet inträffat.

Har dödsbevis ej inkommit till pastorsämbetet inom en vecka efter anmälan om dödsfallet, skall pastorsämbetet sända underrättelse om döds-

fallet till polismyndigheten i den ort där dödsfallet inträffat. Polismyndigheten har då att införskaffa dödsbevis.

Innan läkare utfärdar dödsbevis, skall han undersöka den döda kroppen för att fastställa dödsorsaken. Sådan undersökning får dock underlåtas om läkaren vårdat den döde för den sjukdom varav han avlidit eller biträtt vid förlossning, varunder modern eller barnet avlidit, och läkaren anser sig på sannolika skäl kunna fastställa dödsorsaken. Dödsbevis skall av läkaren utan dröjsmål tillhandahållas den som enligt vad ovan sagts skall lämna sådant bevis till pastorsämbetet.

Närmare bestämmelser om dödsbevis har år 1971 meddelats av socialstyrelsen i samråd med rikspolisstyrelsen (socialstyrelsens cirkulär den 14 maj 1971 med råd och anvisningar ang. dödsbevis, MF nr 24). Ett kompletterande cirkulär om polismyndighets skyldighet att utreda dödsfall har utsänts av rikspolisstyrelsen i juni 1976 till samtliga länsstyrelser och polisstyrelser (C-66/76).

Enligt 23 kap. 1 § rättegångsbalken skall polisen inleda förundersökning så snart på grund av angivelse eller eljest anledning förekommer att brott, som hör under allmänt åtal, förövats.

Pågående översyn

En översyn och revidering av socialstyrelsens anvisningar angående dödsbevis påbörjades år 1974 genom interna diskussioner inom socialstyrelsen. Styrelsen har därefter i samråd med rikspolisstyrelsen, riksskatteverket, statistiska centralbyrån och statens rättsläkarstationer utarbetat förslag till reviderade anvisningar angående dödsbevis. Ett första förslag utsändes på remiss till bl. a. ett antal vetenskapliga råd i december 1977. På grundval av inkomna synpunkter och fortsatta överläggningar med företrädare för rättsläkarstationerna och rikspolisstyrelsen har därefter bearbetningen av cirkuläret fortsatt. Ett nytt förslag har sommaren 1978 sänts ut på remiss. Remisstiden utgår den 15 oktober 1978.

Remissyttranden

Yttranden över motionen har avgivits av rikspolisstyrelsen, socialstyrelsen, ärkebiskopen och Svenska polisförbundet.

Rikspolisstyrelsen och polisförbundet avstyrker bifall till motionen, polisstyrelsen under hänvisning till pågående utredning. Ärkebiskopen tillstyrker bifall till motionen. Socialstyrelsen anser motionärernas önskemål tillgodosedda genom den pågående översynen inom styrelsen.

Rikspolisstyrelsen framhåller att bestämmelserna i 14 § begravningskungörelsen innebär att polisens skyldighet att utreda dödsfall, som kan vara förknippade med brott, har utvidgats till att omfatta även utredning av vissa

dödsfall enbart i syfte att erhålla dödsbevis. Anmälan om dödsfall till polisen kan, framhåller styrelsen, komma att göras av läkare eller pastorsämbete. Härtill kommer att anmälan i många fall görs av enskild person vid befarat brott, självmord eller olycksfall eller eljest när dödsorsaken är oklar samt inte sällan onödigtvis – på grund av bristande kännedom om hur man skall förfara – som en första åtgärd vid naturligt dödsfall i hemmet, trots att den avlidne vårdats av läkare som är beredd att utfärda dödsbevis.

De i motionen anförda olägenheterna uppstår enligt styrelsen otvivelaktigt främst i samband med anmälningar av enskilda. Dessa anmälningar torde till stor del bero på att kontinuitet i vården och kontakten mellan viss vårdande läkare och den vårdade inte förekommit i önskvärd utsträckning. Styrelsen uttalar också att för efterlevande svårigheten att erhålla dödsbeviset vid helt naturliga dödsfall har blivit alltmer påfallande. Styrelsen anser att läkare, som under jourtid kallas för att konstatera dödsfall i hemmet, mer aktivt torde kunna verka för att framskaffa dödsbevis. I stället inkopplas nu polis, som nödgas företa åtminstone viss utredning, efterforska vårdande läkare samt i sista hand vid behov förordna om obduktion. Detta kan enligt styrelsen innebära starka känslomässiga påfrestningar för de efterlevande.

Beträffande polisens medverkan anför styrelsen att anmälan om dödsfall till polisen i princip kräver omedelbara åtgärder för bedömning av situationen och tillkallande av läkare eller ambulans, om inte säkra dödstecken föreligger. Alltefter omständigheterna krävs vidare åtgärder för att säkra förhållandena på platsen, söka kontakt med eventuell vårdande läkare, tillkalla kvalificerade utredningsmän och hjälpa efterlevande. Med hänsyn till polisens resurser är det enligt styrelsen inte överallt och vid alla tider på dygnet praktiskt möjligt att lösa frågan på annat sätt än att genast låta tjänstgörande ordningspolispersonal vidta de första åtgärderna. Dessa polismän är uniformerade och utrustade för att snabbt kunna sättas in på olika brådskande uppdrag i polisverksamheten. Av beredskapsskäl kan byte av kläder vanligtvis inte ske mellan de olika uppdragen. Krävs efter de nyssnämnda förstahandsåtgärderna vidare utredning av dödsfallet sker denna genom kriminalpolispersonal.

Avslutningsvis erinrar styrelsen om sin ovannämnda rundskrivelse från juni 1976 samt till den likaledes ovannämnda översynen av gällande anvisningar på området. Översynen syftar enligt styrelsen främst till att inom sjukvårdsorganisationens ram skapa bättre möjligheter att erhålla dödsbevis vid naturliga dödsfall utan att rättssäkerhetskravet blir eftersatt.

Socialstyrelsen uttalar att efter år 1971, då gällande anvisningar utfärdades, flera faktorer medverkat till att dessa blivit i behov av en revidering. Genom ändringarna i sjukvårdslagen år 1972 föreligger behov av sakändringar i cirkuläret. Från olika håll har därutöver framförts att anvisningarna är svårtolkade, varför man vid en översyn skulle söka underlätta läsbarheten.

Styrelsen framhåller vidare när det gäller den praktiska sjukvårdsverksamheten att det skett förändringar som medfört att läkare blivit allt restriktivare att utfärda dödsbevis i de fall döden inträffat utanför en sjukvårdsinrättning, t. ex. i hemmet. Sålunda ombesörjs jourtjänsten inom primärvården numera i betydande omfattning av jourcentraler med stora upptagningsområden, vilka på många håll ofta är bemannade med korttidsförordnade distriktsläkarvikarier. Den läkare som under jourtid kallas för att konstatera ett dödsfall i hemmet känner därför vanligen inte den avlidnes förhållanden, vilket medför att han inte anser sig kunna utfärda dödsbevis. Detta gäller även vid helt naturliga dödsfall, då den avlidne vårdats av annan läkare för den sjukdom som lett till döden. I stället inkopplas polisen med följd att antalet rättsmedicinska undersökningar stadigt ökat. En fortsatt utveckling i denna riktning kan enligt styrelsen befaras om hemsjukvården ökar, vilket torde medföra ett ökat antal dödsfall utanför sjukhus.

Ovannämnda förhållanden har, uppger styrelsen, motiverat pågående översyn och revidering av gällande bestämmelser om dödsbevis. Vidare har några myndigheter och organisationer framfört förslag till ändringar i blanketten till dödsbevis, t. ex. att dödsorsak skall anges även på svenska.

Ärkebiskopen instämmer med motionärerna i att det är synnerligen angeläget att bestämmelserna angående läkares och polismäns åliggande i samband med dödsfall, som inträffar på annan plats än sjukvårdsinrättning, ses över. Han omtalar också att frågan i mars 1976 togs upp på ett prostmöte i Uppsala stift. Därvid uttalades bl. a. att det var av vikt att polisbesök i hemmen i anledning av dödsfall inte sker på ett störande och uppseendeväckande sätt.

Svenska polisförbundet säger sig ha förståelse för motionärernas synpunkter men inte uppleva något behov av översyn av gällande bestämmelser och utvecklad praxis.

Polisens liksom läkares kontakt med dödsfall i hemmet varierar enligt förbundet inom landet beroende på utbildad praxis. Tillämpade rutiner synes väl anpassade till de olika förhållanden som råder på olika platser i landet, och polisens arbete har utvecklats efter de behov och den efterfrågan på hjälp som allmänheten önskar.

Förbundet framhåller att olikheter i rutiner givetvis också beror på tillgång på personal. Mestadels torde det enligt förbundet vara kriminalpolispersonal som handlägger dödsfall av den art som beskrivs i motionen. Förbundet finner det dock angeläget att påpeka att flertalet dödsfall inte är så enkla som motionärerna beskriver. Speciellt i storstäderna får polisen, oavsett om den är uniformerad eller ej, ersätta anhöriga när det gäller att lämna hjälp, tröst och råd. Det blir polisen som får förmedla kontakt med läkare, präst eller annan person som den anhörige kan söka hjälp hos framdeles.

Förbundet framhåller vidare att polisen givetvis önskar handlägga denna typ av ärenden med största skyndsamhet vare sig tveksamhet om dödsfall

föreligger eller ej. Det är då naturligt och absolut nödvändigt att sända närmast lämpliga personal till platsen och det blir därför ordningspolisen som upprätthåller utryckningsberedskapen som får denna arbetsuppgift. Förbundet betonar att tillgången på civil utryckningsberedskap är synnerligen begränsad. Den spaningspersonal som eventuellt kan finnas att tillgå har ibland en klädsel, på grund av spaningstekniska skäl, som kanske inte alltid är lämplig för denna typ av uppdrag. Av naturliga skäl och på grund av vunnen erfarenhet handläggs dödsfallsutredning av erfaren personal. Det kan mot bakgrund av vad som anförts ovan vara nödvändigt att avlösa den första polispatrullen med mer erfaren personal.

Förbundet säger sig ej kunna stödja förslaget att polisman ensam skall handlägga denna typ av ärenden.

Förbundet framhåller också att de föreningar som svarat på förbundets remiss angående motionen har ställt sig frågande till motionärernas uppfattning att många, speciellt äldre, upplever det som en stor psykisk påfrestning när polis måste göra utredning. Enligt förbundet redovisas i föreningarnas svar en helt annan uppfattning och upplevelse av polisen i detta sammanhang, och den tacksamhet som i olika former visats enskilda polismän och poliskåren i allmänhet för arbetet som utförts i samband med dödsfall i hemmet torde vara tecken på att motionärernas uppfattning kan diskuteras.

Avslutningsvis framhåller förbundet att det förutsätter att personalresurserna ökas om motionärernas krav vinner gehör. Det torde enligt förbundet inte vara möjligt att inom ramen för nuvarande resurstilldelning, med bibehållande av servicenivå och rättssäkerhet, tillmötesgå motionärernas önskemål.

Utskottet

I motionen begärs en översyn av bestämmelserna om läkares och polismäns medverkan vid dödsfall som inträffar på annan plats än sjukvårdsinrättning.

Ifrågavarande bestämmelser finns i kungörelsen (1963:540) om begravningsplatser och gravar m. m., den s. k. begravningskungörelsen, samt i socialstyrelsens, i samråd med rikspolisstyrelsen, år 1971 utfärdade cirkulär med råd och anvisningar angående dödsbevis. Bestämmelserna innebär bl. a. att ett s. k. dödsbevis, dvs. ett intyg av läkare om dödsorsaken, skall lämnas till pastorsämbetet vid varje dödsfall. Om dödsfallet inträffat i hemmet, ankommer det i första hand på den läkare som vårdat den döde eller på anhörig eller samboende att lämna dödsbevis. I andra hand får uppgiften fullgöras av polismyndighet.

Enligt motionärerna synes det numera vanligt att polis tillkallas för att utreda dödsfall i hemmet. Att så är fallet har bekräftats vid utskottets remissbehandling av motionen. Utvecklingen har, enligt vad socialstyrelsen

uppges i sitt remissyttrande, bl. a. sin grund i förändringar i den praktiska sjukvårdsverksamheten; jourtjänsten inom primärvården ombesörjs numera i betydande omfattning av jourcentraler med stora upptagningsområden, och läkare som under jourtid kallas till ett hem för att konstatera ett dödsfall anser sig vanligen inte kunna utfärda dödsbevis eftersom de inte känner den avlidnes förhållanden.

Den angivna utvecklingen i förening med andra i socialstyrelsens remissvar närmare angivna omständigheter av bl. a. lagteknisk natur har medverkat till att en översyn och revidering av bestämmelserna blivit nödvändig. En översyn har också företagits av socialstyrelsen i samråd med bl. a. rikspolisstyrelsen och statens rättsläkarstationer, och ett förslag till nya regler remissbehandlas f. n. En grundtanke i detta förslag är att det inom sjukvården skall skapas sådana rutiner att dödsbevis i linje med motionärernas tankegångar kan utfärdas utan polismyndighets medverkan i alla de situationer då det ej föreligger saklig grund att koppla in polisen.

Motionärernas önskemål om översyn är således redan tillgodosett. Med hänsyn härtill är någon riksdagens åtgärd med anledning av motionen inte påkallad.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motionen 1977/78:707.

Stockholm den 17 oktober 1978

På justitieutskottets vägnar

BERTIL LIDGARD

Närvarande: Bertil Lidgard (m), Lisa Mattson (s), Åke Polstam (c), Eric Jönsson (s), Bertil Johansson (c), Gunde Raneskog (c), Kerstin Andersson i Kumla (s), Håkan Winberg (m), Hans Pettersson i Helsingborg (s), Carl Lidbom (s), Gunilla André (c), Ella Johnsson (c), Martin Segerstedt (s), Iris Mårtensson (s) och Margareta Andrén (fp).